

"מריה ריחפה בשמים, זוהרת כאור השמש באמצע הלילה, מתפללת לבנה ואדוננו, רוחצת את פניה הנקיים בדמעות. בסיום התפילה היא הסירה מעצמה כסות שעטפה את ראשה הנקי, כסות גדולה, מפחידה ומאירה כברק, וכשהיא אוחזת בה בחגיגות אדירה בידיה הנקיות ביותר, פרשה אותה מעל ההמון הרב. כל זמן שהבתולה הקדושה נראתה, נראתה גם כסותה. בעוזבה, גם הכסות נעלמה. אך בעזיבתה, השאירה חסד אחריה."

[חיזיון מתוך "חיי הקדושים" מאת דימיטרי מרוסטוב, סוף המאה ה-17, שבו מריה מעניקה כסות הגנה לעיר קונסטנטינופול ולאחריו כוחות האויב נסוגים]¹

¹חבל מאוד לפתוח באופן לא ברור שכזה את הסיפור, ולהסתכן באיבוד קוראים פוטנציאליים. אז למה הציטוט בכל זאת מופיע, בשביל מה הוא טוב?
ובכן, הסיפור שיסופר הוא בעל רקע רוסי אורתודוקסי בעל כורחו. כשאני כותב "בעל כורחו" אני מתכוון לכך שאף בן אדם שפוי לא היה בוחר להיוולד ברוסיה. אבל רצה הגורל וגיבורי הסיפור שלפניכם הם בעלי רקע רוסי. ורוסיה היא חתיכת מקום קיצוני הנוטה להגזמות ולדרמות.
תשאל יהודי מאמין על קריעת ים סוף - "היה או לא היה?". הוא יתחיל לזגזג ולהסביר לך על הפשט והדרש, עד שתתחרט בכלל ששאלת. תשובה ברורה לא תוציא ממנו. בכנסייה הרוסית, לעומת זאת, באמת מאמינים בנסים, ומשכנעים את עצמם שהנסים אכן קרו תוך כדי תפילה. "ישו נולד מחדש" אומר אב הכנסייה, ומוסיף "ישו באמת נולד מחדש". אשכרה. בעולם האמנות השכנוע העצמי נפוץ גם כן. לאמנים הגדולים יש סטטוס של קדושים. הם גברים (לרוב) העוסקים במלאכה לא גברית במיוחד, מרחפים להם בעולמות רוחניים גבוהים. למרות שהרבה אנשים מרגישים שהם לא מבינים אמנות, עדיין מאמינים שיש לה חשיבות מיסטית, היא מצילה את בן האדם מקשיי היומיום.

העיר ראשון לציון היא עיר חשובה בתולדותיה של המדינה היהודית. עם זאת, בעשור האחרון של המאה שעברה לא הייתה העיר גדושה בתרבות.² מה שכן גדש את ראשון הוא נחיל אדיר של בני משפחות רוסיים נטולי דיאודורנט, שוטפים את רחובות העיר המלאים צואת כלבים, בשפה זרה הנוטה לקשיחות מחד ולאוקטבות גבוהות מאידך, משניאים את עצמם בסירחונם ובשפתם על האוכלוסייה המקומית. תושבי העיר החדשים ממין זכר החלו נועלים את נפשם בדלתות כבדות, בעוד הקלות הנסבלת מאוד של נתינה הייתה ועודנה קו אופי בולט ביותר בתיאור יוצאות חבר העמים ובנותיהן.

הם עשו עלייה - ירדו דרומה. הם באו מזרחה - לאמריקה של מזרח התיכון.

אולי מתחושת עלבון מסוימת, החלו הרוסים לשחזר את אט אט את המצב הידוע והמוכר להם של ניתוק מהמערב השנוא והנחשק כל כך. הם לא רצו לדבר עברית רק כי אמרו להם שכך העברי אמור לנהוג בארצו. הם ראו טלוויזיה רוסי, שמעו רדיו רוסי, נפגשו עם רוסיים, שנתו בגינות ציבוריות את מה שרוסיים אמורים לשתות, והמשיכו לכסות דגי הרינג מלוחים במעילי פרוות סלק³ כאילו כלום. כאילו הם עדיין יושבים בבתי קיץ מעץ, שם - בניכר.

האמת הייתה שהם כבר לא ישבו בבתי קיץ מעץ, שם - ברוסיה. האמת, הם אפילו לא ישבו בחדרים הגדולים בדירות העירוניות עם מערכות הסקה לחורף הקר, עם רצפות פרקט אשר מים חמים זורמים בהם תמיד וללא תלות בשמש או בחשמל. לא ולא. הם ישבו כעת בדירות שכורות מרוצפות אבן שומשום, ממוזגות עד כדי צינון⁴ במקרה הטוב, או מאווררות במאוורר, כאילו זה עוזר, במקרה הפחות טוב. הקירות הפנימיים, המאפשרים מעבר צלילים חופשי מחדר אחד למשנהו, הגדירו את חללי הדירות הללו. חדר המדרגות (בהעדר קיסם תקוע) הואר כעת לזמן מוקצב בלבד - לא כמו ברוסיה העשירה באוצרות טבע שלא חסכה בחשמל לטובת אזרחיה.

הופעתו של אנדריי טרקובסקי בדירת 4 חדרים בקומה ב', ברחוב הקרוי על שמו של כימאי ביקב היין המקומי מאיר ויניק, התרחשה באופן מפתיע יחסית, כעשר שנים לאחר הגלייתו מרוסיה וכחמש שנים לאחר מותו. הוא דילג בין מקגייוור למייקל ג'ורדן, מליאור מילר דרך יעל בר זוהר היישר לגיל סוסבר בערוץ 6 של "גוונים"⁵. שם, אחרי שעבר בשלום את "צבי הנינג'ה", "בימבה חכמה" ומכשולים נוספים, הגיע אנדריי, כדרכם של שאר במאי האיכות האירופאיים, אל אותו ערוץ 6 שבשעה 22:00 התחלף שמו מ"ערוץ הילדים" ל"הצגה שנייה". בערוץ זה היו מקרינים דרך קבע במרקעי הטלוויזיות הישראליות, ובכלל זה הראשל"ציות, פעם אחר פעם את ברגמן, פליני, אנטוניוני, טריפו, מיכאלקוב, קישלובסקי ועוד חבר'ה דיכאוניים מעט אך מוכשרים הרבה.

²הכוונה כאן ל"תרבות" במובן שכבר אבד עליו הכלח - תרבות אשכנזית, מערבית: קונצרטים קלאסיים, תיאטרון, אופרה, מוזיאונים וכדומה.

³הכוונה כאן לסלט המפורסם "סילודקה פוד שובוי" (הרינג תחת מעיל פרווה) או בקיצור "שובה": דג הרינג מלוח מכוסה בסלק מגורד. מומלץ בחום בעיקר אחרי כוסית וודקה.

⁴דבר מפתיע מאוד עבור העולים החדשים היה שהם חלו בהצטננות בקיץ. ברוסיה לא נהוג לחלות בעונה זו.

⁵"גוונים" היה שמה של חברת הטלוויזיה בכבלים, שהצליחה לגנון במידה ניכרת את חייהם של עשרות (אם לא מאות) אלפי ראשל"צים.

כמה ראשל"צים צפו בסרטי הבמאים האלו? קשה לדעת, אם כי יש להניח שלא קל היה לקולנוע האירופאי להתחרות בערוצים המקבילים. שעת השידור הייתה מאוחרת. שעה בה אדם מבקש ממסך הטלוויזיה מרגוע, הרפיה, ולא ליפול קורבן לניסויים קולנועיים בשפות זרות ומשונות. שהרי בשעה זו מצוי האדם לקראת סיומו של עוד יום שלם מחייו.

מה שאנחנו כן יודעים בוודאות הוא שערץ זה נצפה דרך קבע בסלון הדירה המוזכרת לעיל שמספרה 6 בבית 17 שברחוב ויניק. בדירה זו התגוררה באותם זמנים משפחת עולים חדשים ממוסקבה. המשפחה נקלטה בארץ באופן יוצא מן הכלל. האב עבד במקצועו בתור מהנדס בניין. האם עשתה הסבה לעבודה סוציאלית, והייתה לשם דבר בלשכת הרווחה של ראשון לציון. הבן הבכור לא היה תלמיד כל כך טוב, וגם לא היו לו הרבה חברים או עניין בחיים. הוא היה מבלה שעות על גבי שעות בצפייה בטלוויזיה, ושנא את עצמו על כך. אבל כל המשפחה וגם צוות ההוראה בחטיבת הביניים "בן גוריון" ידעו שיש לו המון פוטנציאל, למרות שהיה עצלן מכדי לממשו. לעומתו, הבן הקטן שקד היטב על לימודיו, מצא לו בהדרגה חברים מקומיים, וגם השפה העברית דחקה בראשו את השפה הרוסית למקום השני, אך המכובד עדיין. מנגד, הסבא והסבתא לא מיהרו להשקיע את עצמם בלימודי השפה החדשה/עתיקה. הסבתא אף הבטיחה כי אינה מתכוונת ללמוד עברית כלל וכלל. המוסקבאית הגאה איבדה את ראייתה בעינה השמאלית חודש בלבד אחרי עלייתה לישראל. התסכול העמוק חיבל בנכונות ללמוד באולפן שהייתה קיימת לפני האובדן. היא עמדה בהבטחתה עד יום מותה, בשיבה טובה מאוד, שהגיע אחרי 25 שנות מגורים בראשון לציון.

2

ראשון לציון הייתה אז ועודנה היום עיר תוססת. תושביה תמיד אהבו, ואוהבים עדיין, לגור בה. הם אומרים שזאת אחלה עיר. מוסקבה, בדומה לראשל"צ, תוססת גם כן. תושביה אהבו לגור בה, וחלקם, כנראה, עדיין אוהב.

במרכז של מוסקבה מדרחוב הנקרא "הכיכר האדומה". במרכז ראשל"צ - מדרחוב הנקרא "מדרחוב". כאשר ראשל"צי עולה את המדרחוב המשופע שבעירו, הוא נושא עיניו אל בית הכנסת הגדול, משכנו של אלוהים, כמעט כשם שהמתהלך בכיכר האדומה אינו יכול שלא לנעוץ את עיניו ב"קתדרלת ההשתדלות של יולדת האל הקדושה ביותר", הידועה גם כ"כנסיית ואסילי הקדוש". מדובר בשני בניינים יפים בהחלט, אם כי האחד צנוע באופיו, ואילו השני קצת מנקר עיניים.⁶

לצד הכיכר האדומה עומד לו מרכז קניות ענק בשם "גום".⁷ מקום יפה ואהוב במיוחד בקרב באי מוסקבה. זוגות אין ספור נוהגים לערוך שם את צילומי יום חתונתם, כאשר ויטרינות נוצצות של חנויות מותגי-על ניצבות ברקע

⁶ לפי האגדה, איוון האיום שהזמין את בניית הקתדרלה רצה מאוד שהמבנה יהיה היפה בתבל. לכן, על מנת להבטיח שלא יקומו עוד מתחרים לבניין המדהים הזה, איוון הורה לעקור את עיניהם של האדריכלים שתיכננו אותו.
⁷ ראשי תיבות של "חנות הכל-בו הממלכתית".

מאחוריהם. נוצץ גם שמו של גדול קניוני ראשל"צ - "קניון הזהב", שהוא אהוב מאוד ופופולרי במיוחד בקרב תושבי העיר והסביבה. רבים החניונים הפרושים מסביבו, ומקום חניה אין.

דבר נוסף וחשוב ביותר המאפיין את שתי הערים הוא הספונטניות בבנייתן. להבדיל מרחובות אירופאיים שנדמים משורטטים בסרגל, כאשר בניין אחד נצמד לחברו בהרמוניה מושלמת - במוסקבה, כמו גם בראשון לציון, התחושה היא שבהתחלה בנו את הבניין, ורק אז גילו שבכלל יש עוד שטחי קרקע ובניינים בסביבה. אדם ששם לב לכך מבין שלא חייבים לתכנן הכול מראש, כי בכל מקרה אלוהים צוחק בסוף. בסך הכול, שום דבר נורא לא קורה כשלא חושבים תחילה, לפני המעשה.

כך, בדירה 6, בבניין לא יפה במיוחד שמספרו 17, ברחוב ויניק שאינו מיוחד בשום צורה, התגוררה המשפחה הנקלטת היטב בארץ. סבא וסבתא צפו בטלנובלות דרום אמריקאיות, כמו "טופז" ו"אנטוניה", כאשר שני הנכדים, כל אחד בתורו, מתרגמים להם סימולטנית את הכתוביות העבריות לרוסית. כמאה מטרים מהבניין הייתה לסבים גינה ציבורית, בה התכנסה חבורה מרשימה של פנסיונרים יוצאי ברית המועצות כמוהם, שחג הניצחון על גרמניה הנאצית במלחמת העולם השנייה שהם עצמם לחמו בה, היה חשוב להם פי עשרות מונים מאשר החגים העבריים המקומיים, שאמנם כמה מהם בילדותם חגגו אותם בשטייטל עם משפחותיהם, אך הקומוניזם השכיח כמעט מלבם. כאשר חזרו הביתה, האזינו לתחנת הרדיו "רקע" ברוסית. דרך הטלוויזיה בכבלים יכלו להמשיך לצפות בשחקנים נערכים משחקים בסרטים אהובים, בקונצרטים של מוזיקאי פופ רוסי, ובקריסתה הסופית של המדינה, שבשבילה היו מוכנים בזמנו להקריב את חייהם, ואותה הם עזבו בעקבות הבת שלהם, בעלה ונכדיהם. התערבותם במציאות שסביבם הייתה מוגבלת לגיחות של הסבא לשוק המקומי לצורך רכישת פירות וירקות, שכללה את יכולתו לשאול בעת הצורך "זה כמה?", ולספור בעברית לשם השלמת המשימה. זה הספיק להם, וזה היה בסדר גמור.

האב והאם המשיכו להיקלט יפה. האב, כאמור, עבד במקצועו והצליח לפרנס יפה את משפחתו. נכון, הוא השמיע פה ושם טענות בדבר איכות העבודה הישראלית. נכון, מעמדו ירד יחסית למעמד שביסס לעצמו במוסקבה. נכון, זה הכעיס אותו. נכון, הוא הוציא קצת עצבים על בני ביתו, ובעיקר על בנו הבכור, שהיה עצלן, ולא הצדיק את מאמציו הכבירים והקורבן שהקריב כשזנח עסק מצליח במוסקבה, שאת פירותיו לא הספיק לקטוף, לטובת עתיד טוב יותר של ילדיו בראשל"צ. ובכל זאת, האב ראה כי העולים החדשים בני דורו מצליחים הרבה פחות טוב ממנו. בהשוואה אליהם ידע היטב מה הוא שווה.

ובכן, בשעה שהמעבר בין הערים והארצות של האב לא היה חלק ביותר, למרות שהיה ראוי לשבח, קליטתה של האם הייתה כנראה מהמוצלחות שידעה העיר. האמת שבשנים האחרונות שלה במוסקבה לא הצליחה האם לנתב את כישרונותיה לכדי מימוש. והנה, בהגיעם של מאות אלפי סובייטים ארצה, נוצר חסך משמעותי בעובדים סוציאליים דוברי רוסית בלשכות הרווחה. חיש מהר למדה האם את המקצוע באוניברסיטת תל אביב, ולאחר שנה וחצי בלבד הייתה לעובדת עיריית ראשל"צ, שם היא נהנתה מתעסוקתה והיא מוערכת ביותר עד עצם היום הזה. אמנם היא איבדה קשר עם חברות טובות, וקשה לה היה לעזוב את מוסקבה בה נולדה ואותה אהבה, אך היא התאהבה בארץ המובטחת, והיה לה טוב.

הבן הצעיר, שעלה ארצה בגיל 6, השלים את תהליך הקליטה מהר מכולם, כיאה לילדים בגילו. בוודאי נוצר בנפשו פער כלשהו, חלוקה לשניים בעולמו הפנימי. מחוץ לבית הייתה מציאות ישראלית, חברים ישראלים חדשים. בתוך הבית משפחתו עדיין הייתה במידה ניכרת אי שם ברוסיה, מדברת בשפה שעד לפני זמן קצר דיבר בה שוטף, ועכשיו פתאום חסרה לו מילה פה מילה שם. אבל בני הבית ידעו שהילד לומד טוב, הוא מקסים ושלו, וגם מוריו בבית הספר היסודי "עין הקורא" תמיד היו מרוצים ממנו מאוד. וכך, תוך יכולת בלתי נתפסת לרצות בקלות את כל המערכות, הוא חש טוב בעיקר.

מי שקליטתו עברה במידה פחותה של הצלחה היה הבן הבכור במשפחה. הוא עלה ארצה בגיל 12. כבר ברוסיה הספיק לאכזב את אביו בכמה תחומים. האב חש כי הוא עצמו פספס הזדמנות להיות שחקן טניס מפורסם או מתמטיקאי בעל שם. לכן דאג לספק לבכורו את כל התנאים הנדרשים על מנת שהלה יכפר על כך. הבן הוכנס לבית ספר מצוין במוסקבה ולאקדמיית הטניס הטובה ביותר שגידלה אלופים אחרי אלופים. האב, בניסוחו, היה "קורע את עצמו מעבודתו", על מנת להסיע את הבן לאימונים. אך הילד לא נתן שום סימן לרצון או יכולת לממש את שאיפות האב.

מנגד החל הבן מפתח מערכת יחסים קרובה מאוד עם האם. מעין קואליציה נגד האב. בעלייתו לארץ החדשה איבד את כל חבריו, ולא הצליח ליצור חברים חדשים. מצד אחד, לא הייתה לו השפה על מנת לתקשר עם ילדים ישראלים. מצד שני, משהו בו התמרד נגד האפשרות של להיות חלק מחבורה כלשהי של נערים ונערות עולים חדשים, כי זה נתן לו תחושה של אזרח סוג ב'. כך או כך, מצא את עצמו מבודד במידת מה, מאכזב את משפחתו במידה ניכרת, ומתקרב לאמו במידה רבה. אותה האם, אשר היה לה רומן קצר אך עוצמתי עם תיאטרון בצעירותה, והאמינה ברוב שלבי חייה כי יצירה אמנותית בעלת עומק מחשבתית ורוחני היא הדבר בחיים. נקודה.

3

הבמאי הרוסי הדגול לדעת רבים ולדעתו שלו עצמו (והרי חשוב מאוד להיות דגול, לא סתם) - אנדריי טרקובסקי - נולד בעיירה קטנה ברוסיה בשנת 1932. הוא היה בכורם של המשורר הנודע ארסניי טרקובסקי, ואמו - מריה, ממשפחת אצולה רוסית עתיקה, בעלת תואר בספרות מ"מכון מקסים גורקי לספרות" במוסקבה, שם הכירו הוריו של אנדריי. בשנה שנולד עברה המשפחה למוסקבה. ב-1937 עזב אותם האב.

עם פלישתה של גרמניה הנאצית לרוסיה, אנדריי בן ה-9 ואחותו הקטנה בת ה-6 נדדו עם אמם ממוסקבה מזרחה, לעבר נהר הוולגה, לעיירה קטנה בשם יוריביץ, שם גרה בבית עץ אמה של מריה, סבתו של אנדריי. הבית, בוואריאציות שונות, מופיע לאחר מכן בסרטיו "סולאריס", "נוסטלגיה" (בחלומותיו של הגיבור) ובעיקר ב"המראה"⁸. הם חזרו למוסקבה כעבור שנתיים.

⁸"המראה" הוא סרט אוטוביוגרפי, בו אותה השחקנית מגלמת את אמו ואת אשתו של הבמאי

אנדריי היה רחוק מלהיות תלמיד מצטיין בבית הספר. אומרים שהוא לא הביע עניין במדעים המדויקים ולא באלו ההומניים. אך למד לנגן מגיל 7, ובכיתה השביעית התקבל לבית הספר לאמנות, שם למד ציור.

למרות הנטישה שחוותה בגירושים, מריה דאגה להנחיל לילדיה אהבה וכבוד כלפי אביהם. יתר על כן, היא נהגה לבקר אותו עם הילדים, אחרי שהאחרון התנדב לשורות הלוחמים ונפצע ברגלו פציעה קשה, אשר הובילה לכריתתה, שלאחריה שקע לתקופה קשה ודיכאונית. הילדים והאם שמרו תמיד על קשר טוב עם האב, ששיריו הרבים נאסרו לפרסום על ידי המפלגה הקומוניסטית בתקופת שלטונו של סטאלין, והוא נאלץ לעבוד בתור מתרגם על מנת להרוויח את לחמו.

הדמות הזאת - האב הגיבור הסובל - עוררה קנאה אצל אנדריי הקטן. הוא רצה ללכת להילחם בעצמו, ואולי אפילו למות למען מולדתו, על מנת לתרום לניצחון על גרמניה. "ילדות איוון"⁹ - סרטו הראשון של טרקובסקי באורך מלא, מספר על ילד בן 12 שנהרג במלחמה, אחרי ששירת את ארצו בתור איש מודיעין למופת, נערץ על ידי החיילים הסובייטיים שלצידו. הרעיון הזה, שכך, במותו, כמו בנה של מריה אחרת, היה מעלה את עצמו (ובעיקר בעיני האם) מעל אביו, שוטט בתוך הסבכים של תת המודע שלו.

"ילדות איוון" הוא סרט מעניין, יפה וקשה כמו שאר סרטיו של טרקובסקי, וגם בוסרי לעומת יצירותיו המאוחרות יותר. בסרט זה הוא גילה לעצמו כמה גילויים חשובים. אחד מהם הוא העוצמה שבצילומי נוף איטיים באמצע סרט עלילתי. הסצנה ביער עצי ליבנה היא מהיפות ביותר שידע הקולנוע. הדבר הנוסף הוא הכוח הרב שטמון בחלומות שחולם הגיבור. בסרט, אמו ואחותו של איוון הוצאו להורג מול עיניו. כאשר הוא חולם - הוא רואה את עצמו יחד איתן בקיץ, הם רוכבים על עגלה עמוסת תפוחים, הוא מתחרה עם אחותו בריצה על שפת הנהר, עומד עם אמו ליד באר מים, ואז שומעים לפתע רעש הפצצות והוא מתעורר לתוך מלחמה.

בדיוק כך התעורר לתוך מלחמה אנדריי עצמו, כאשר חזר עם אמו ואחותו למוסקבה אחרי שגרו שנתיים אצל הסבתא. שם, ביורייביץ, שבחבל איוונובסקאיה, על שפת הוולגה בבית עץ, רחוקים מאסונות המלחמה, מתגעגעים לאב שנטש, חיה השלישיה בשלום ושלווה. האם מריה - הדמות המרכזית בחייו של אנדריי, לה, לדבריו, הוא חב את כל הטוב שיש לו בחיים, כולל הפיכתו לבמאי, ידעה לתת לילדיה מעטפת של בטחון. יכולת זו, בשילוב עם הטבע הרוסי הרחב והנדיב הפך את בית העץ הארעי לבית אב בשבילו או יותר נכון לבית אם,¹⁰ למרות שחי את רוב שנותיו במוסקבה עד הגלייתו מרצון מחוץ לברית המועצות.

⁹ הסרט מתורגם לעברית בצורה שגויה - "נעורי איוון". כותרת זו לגמרי מפספסת את הנקודה המרכזית של הסרט - ניפוצו של גן עדן הילדות עקב אסון עולמי. חוץ מזה, טרקובסקי עצמו לא רצה לקרוא לסרט "נעורי איוון" אלא "ילדות איוון". נראה שהמתרגם הישראלי לא ייצא מסופק ממלאכתו אם לא יוסיף כמה שיפורים משל עצמו בטקסט המקורי. שכן, אנחנו אור לגויים, ולא להיפך.

¹⁰ המושג "בית אב" ברוסית מתאר את הבית בה' הידיעה. כמו היחס בין מדינה למולדת, כך היחס בין סתם בית ל"בית אב". ברור שמושג רוסי זה הוא אחת מהשלכותיה של תרבות רוסית פטריארכלית ומנוגד למציאות. "בית אב"?! האם טריטוריה

הילד או הנער בן ה-12, היה כבר חודש בארץ, כאשר החלה שנת הלימודים החדשה בחטיבת הביניים על שם דוד בן גוריון שבראשון לציון. תיקי, המחנכת, בראותה שם ארוך ברשימת תלמידיה, שאלה את אלכסנדר האם היה מעדיף שיקראו לו בקיצור "אלכס". על כך הוא ענה בשלילה כי מעולם לא קראו לו כך. במקום, ביקש שיקראו לו כמו שקוראים במוסקבה לכל אלכסנדר - "סשה". זה השם שהוא היה רגיל אליו מבית הספר הקודם שלו במוסקבה, כך היו קוראים לו חברים ברחוב, כך היו קוראים לו בבית, חוץ מסבתא שהייתה קוראת לו "סשנקה". "סשה" היה שם נפוץ ביותר במוסקבה, וסשה לא פגש בכל תריסר שנות חייו אף אדם ששם זה היה קשה לו לביטוי. אבל לנערים (או לילדים) בני כיתתו ב"בן גוריון" היה קשה לבטא נכונה את השם הזה. אולי הייתה זו הסמיכות של ה-ס' וה-ש', אולי דבר מה אחר, אבל היה להם נוח יותר לקרוא לו "ססה". אולם סשה העמיד אותם לא פעם על טעותם, אך זה לא עזר. השם שלו התעוות ונהיה מצחיק, ורק תיקי הייתה מקפידה על ההגייה הנכונה.

כאשר שמו של פלוני הופך למגוחך, ומדבר הוא בצורה מגוחכת, קשה לו ליצור מערכות יחסים חדשות. עם זאת, סשה לא התיימש לחלוטין. בסך הכול, הילדים הישראלים היו נחמדים אליו פי כמה וכמה מאשר חברת הבנים שבמחנה הקיץ הרוסי לשם הגיע בסיומו את כיתה ג'. חברת הבנים התגבשה לה במהלך החופשים הגדולים שבאו בסופן של כיתות א' ו-ב'. כשהגיעו שוב למחנה בפעם השלישית, כבר הכירו היטב אחד את השני. סשה לעומתם הגיע למחנה בפעם ראשונה - את חופשי הקיץ הקודמים העביר בדאצ'ה (בית קיץ), אצל סבא וסבתא. אותה סבתא שבעצם גידלה אותו אחרי שיצאה לפנסיה שנה אחרי שנולד, כי אמו נאלצה לחזור לעבודה במפעל, שם קראה האם בין השאר טקסטים ספרותיים אסורים, דיברה עם קולגות על תיאטרון ואולי אפילו על טרקובסקי. מי יודע?

בגלל שהיה הילד החדש במחנה נאלץ לחטוף אגרופים לבטן מכל ילד עובר אורח. זאת עשה בליט ברירה, עד שכעבור ימים ספורים, וכבר אחרי שכתב מכתב הביתה, התמזל מזלו כאשר פגש במחלקה אחרת במחנה ילד מוכר, חבר מהשכונה במוסקבה, גדול ממנו בשנה, שנתן הוראה חד משמעית לעזוב אותו בשקט. המתאגרפים צייתו. המכתב ששלח להוריו קודם לכן היה קצר: "שלום, בבקשה קחו אותי מכאן כמה שיותר מהר". להורים לקח זמן מה להגיב לבקשה, אבל בסוף, כשהקליטה לחבורה במחנה כבר נחלה הצלחה, הוא הועבר לדאצ'ה האהובה, לתוך בית העץ בצבע תכלת מתקלף, עם בסיס קוביות הבטון, עץ תפוח ליד הכניסה ועצי ליבנה בצדדיו.

הדאצ'ה היתה המקום האהוב עליו עלי אדמות. בעיקר אחרי שמלאו לו 6 שנים, אז עברו הוריו להתגורר בדירה משלהם, בנפרד מסבא וסבתא, ואחרי שכבר חווה האב מספר אכזבות מבנו. למרות שסבא היה זה שבנה את

בבית כלשהו היא טריטוריה של גבר? האם גבר לא גר תמיד בביתה של אשתו? הרי בית הוא בעצם אישה, אם. תפקידו הוא לקבל, להרדים, להאכיל ולהכיל.

הבית בדאצ'ה ודאג לתחזוקתו, סבתא הייתה הדמות השולטת בו ללא עוררין, בנעם ובשלווה. סשה היה נכדה הראשון והאהוב. היא טענה בפני נכדיה האחרים כי אוהבת את כל נכדיה במידה שווה, אבל אף אחד לא ממש קנה את זה.

תלמידי כיתה ז'4 בחטיבת ביניים "בן גוריון" היו נחמדים אליו, גם כשצחקו על השם והעברית שלו. הוא לא חטף מהם מכות. אבל גם לא פגש אף חבר מהעבר שיחבר אותו אליהם. וככה הוא נהיה קצת בודד. ככה שקעה טיפה רוחו. ככה מצא את עצמו מתגעגע לדאצ'ה, שרוחה של סבתא שררה בה.

5

כשנשאל פעם אמר טרקובסקי:¹¹ "המסר שהייתי רוצה להעביר ליוצרים צעירים - שילמדו לשהות יותר בתוך הבריכות. שתהיה להם היכולת להיות עם עצמם לעתים קרובות יותר. הצעירים של היום מנסים להתאחד סביב פעולות מאוד רועשות, אגרסיביות אפילו. רצון זה, הנובע מהפחד להרגיש לבד, הוא סימן רע מבחינתי. נדמה לי, שכן אדם צריך ללמוד להיות לבד כבר מילדות".

מחלונה של הדירה בראשון היה נוף יפה. מאחורי אזור חולי קטן, הסמוך לבית, היו פרדסים. מגדל המים, שבכניסה לעיר הסמוכה נס ציונה, הציץ במרחק מעל עצי תפוז ואשכולית. ההתבוננות בחלון הייתה מעניינת יותר מאשר רוב החומר הנלמד בחטיבת הביניים "בן גוריון". לכן העיניים נדדו, כאילו מעצמם, מהמחברת או ספר הלימוד אל החלון. משהו בהתבוננות בחיבור שבין הירוק החדש של העצים לכחול האחר של השמיים הזכיר מפגש דומה בין אותם צבעים מעל הבית שבדאצ'ה. כשהופנה המבט לאדמה, הקשר בין מה שהעיניים ראו למה שהן זכרו הלך ונפרם. בתי ראשון לציון, כמו גם תושביה, היו שונים מהמוכר, והדגישו את שונותו שלו, של הנער הצופה בחלון. העמידה על הארץ הייתה לעמידה בתוך בור הבריכות. לכן העיניים המשיכו לחפש את קו האופק. כמו העיניים, כך הנפש שאפה לטפס אל על, כי לא מצאה לעצמה מקום בחיים שעל הקרקע.

ואז, לתוך הריק הזה שבסלון הדירה, דרך ערוץ "הצגה שנייה" שבמרקע הטלוויזיה הניצבת לה במרכז הסלון, הגיע טרקובסקי. בסצנה הראשונה, אחרי כותרות הפתיחה של "המראה", ישבה על הגדר אישה בהירת שיער, בגבה למצלמה, פניה לשדה רוסי רחב. הנוף שבו הביטה היה שונה מאוד מן הנוף הנשקף דרך תריסי חלוננו הענקי של סלון הדירה ברחוב ויניק. המצלמה נעה באיטיות רבה פנימה, ובחולפה על פני הגדר והאישה שעליו, התמקדה בדמות גבר מתקרבת מתוך השדה. הוא בא אל מריה וביקש ממנה סיגריה. הוא התיישב לצידה על הגדר ושאל: "למה את כל כך עצובה?". הגדר קרסה תחת משקלם המשותף, והם נפלו על האדמה. מריה קמה מיד, ואילו הגבר נשאר לשכב בהתקף צחוק. כשהצחוק חלף לו אמר ברצינות תהומית, רצינות שכמותה לא הייתה עד לרגע זה ברחבי ראש"ל: "את יודעת, נפלתי עכשיו, וכאן מסביבי - כל מיני שורשים ושיחים. יצא לך לחשוב שצמחים גם הם מרגישים משהו, אולי אפילו מבינים?... עומדים במקומם, לא ממהרים לשום מקום. רק אנחנו הם אלה שרצים

¹¹שניתן למצוא ביוטיוב, בעודו שוכב באיטליה על ענף עץ רחב (כדוגמת מאיר אריאל על עטיפת "שירי חג ומועד ונופל")

תמיד לאנשהו. זאת מכיוון שאנחנו לא מאמינים בטבע שבתוכנו...". אחרי שקם על רגליו והחל ללכת חזרה לתוך השדה שממנו הגיע, נעמד על מקומו. משב רוח בודד וחזק הגיע והניע בהדרגה את כל הצומח מסביבו.

ערוץ "הצגה שנייה" היה משדר סרטים עליהם היו בידיו הזכויות יותר מפעם אחת. בויניק 17/6 סרטיו של טרקובסקי הוקלטו לקלטות וידאו. אולי מהפחד המוצדק שהערוץ הוא תופעה זמנית מאוד. אולי עקב ההבנה שעל מנת להבין את הסרטים זקוק הצופה לצפיות מרובות. אולי פשוט בגלל שהיה בהם את הנשגב שהנפש חיפשה לה ולא הצליחה למצוא בשום מקום, פרט לקו הרקיע. כך, דרך הקלטות, הפך אנדריי לאורח קבוע בבית המשפחה הנקלטת *בראשון לציון, אשר* בארץ הקודש.

אנדריי לא הרבה להתעסק בסרטיו במורכבות היחסים שבין האדם לחברו. הוא התמקד ביחסים שבין אדם למקום. הגיבורים שלו הם לרוב גברים המחוברים לצד הנשי שלהם, בדיוק כמוהו וכמו ששה, המחוברים לאימם. הם נמצאים בוואקום, מנותקים מן הבית, או לפחות לא חשים בו בנוח, כאשר הדימוי של בית עץ כפרי, בו עברה ילדותם, חוזר אליהם בחלומותיהם. לצד הבתים הללו מופיעים עצים, מים, עשבים, אדמה, כלבים, סוסים, קירות, כלי מטבח, ספרים. המצלמה זזה בקביעות לאט ככל שאפשר ומצליחה לגרום כך לצופה לראות את הנשגב שבטבע ובפרטים הקטנים.

6

"אמנות משרתת את האדם בכך שהיא נותנת לו את האפשרות להתרומם רוחנית, לרחף מעל עצמו" - אומר טרקובסקי. "לחץ, אותו חש רובלב¹², אינו לחץ מיוחד במינו. אמן חש תמיד לחץ כלשהו. אף פעם לא יהיו לו תנאי עבודה מושלמים. אף יותר מכך, אם היו לו, לאמן, תנאי עבודה מושלמים, יצירתו לא הייתה יוצאת אל הפועל...האמן קיים רק מכיוון שהעולם אינו מושלם... אם העולם היה נפלא והרמוני לא היה צורך באמנות".

והעולם לא היה נפלא והרמוני כאשר המלחמה הנוראית בתולדות האנושות נמשכה שנים. בסופה הותירה אחריה בתים הרוסים ונפשות שבורות. אנדריי ראה את הסבל. הוא חש את הלחץ, והחליט להיות אמן. הוא החליט לרומם את רוחם של האנשים מסביבו, ליצור הרמוניה בעולם. וכך עשה.

אנדריי רובלב ראה המון רוע ואלימות בימי חייו. הוא התיימש מהעולם והחליט להפסיק לצייר. הוא חי את חייו כנזיר פשוט וויתר על מימוש כשרונו יוצא הדופן, עד שפגש נער בשם בוריס.

כל בני משפחתו של בוריס מתו ממרה שחורה. אביו היה יוצק פעמונים. אנשי העיר באו לחפשו, שיכין להם פעמון ענק עבור הכנסייה. בנו סיפר להם שהאב נפטר, אך הספיק להעביר לו, ואך ורק לו, לבוריס, את סוד המלאכה. חלקו האחרון של "אנדריי רובלב" מתאר את תהליך יצירת פעמון הענק, אליו גויסו עשרות פועלים, כולם תחת

¹²אנדריי רובלב - הצייר הרוסי הנודע ביותר מתקופת ימי הביניים, גיבור סרטו השני והמונומנטלי של טרקובסקי - "אנדריי רובלב", שנקרא לעתים גם "הבשורה על פי אנדריי".

פיקודו של הנער. בתום העבודות, הגיע במיוחד לרגל השקת הפעמון הנסיך הגדול בליווי אורחים מארצות זרות ורחוקות. כל אנשי העיר עמדו דוממים במתח מול הפעמון המתנדנד עד שהשמיע את צלילו הראשון. רובלב עקב אחרי המלאכה, ומצא בסופה את בוריס שוכב מתייפח בתוך הבוץ.

רובלב הרים את בוריס ואחז בו בדיוק כפי שמריה החזיקה את בנה כשהורד מהצלב.

"האב! נחש זקן! לא גילה לי את סוד היציקה! לקח אותו איתו לקבר המנוול!" - סינן הנער בבכי רב.

"די לך, תפסיק" - אמר לו רובלב בטון רך ואימהי - "תראה כמה שמחה הבאת לאנשים. איזו חגיגה! ואתה עוד בוכה... נלך יחד, אתה תבנה פעמונים ואני אצייר איקונות..."

כך הם הלכו יחדיו, לרומם את רוחם של האנשים בעולם. אנדריי לא הטיל ספק שהיה גדול הבמאים שהעולם ידע, כמו שלא הטיל ספק בחשיבותו של מעמד זה. הוא לא הטיל ספק בקיומו של הנשגב, ובחשיבות קיומו. אלכס, שהיה פעם סשה, יודע שעשה שימוש בנשגב בזמנו, בלית ברירה, על מנת להניף את עצמו מעלה ולצאת מהבור, שהיה שקוע בו בנעוריו. הוא מבין שאמנות, ובטח כזאת שמתיימרת להיות רוחנית וגבוהה, משמשת לבריחה מהמציאות שמסביב, מנוסה מהאמת ששוכבת לה על האדמה. אך למרות הידע, הוא לא מצליח לשכנע את עצמו עד עצם היום הזה בהעדר קיום העולם הרוחני אליו הרים אותו לפני שנים רבות אנדריי טרקובסקי, כשפרש מעליו, כמו כסות מכושפת, את סרטיו. בהליכתו בדרכו מבקש אלכס לרומם את הרוח האנושית באמצעות אמנותו. הוא הולך, ואנדריי עדיין צועד לצדו.